

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

[Δύο ἐκ τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ταῦτα, α') πότε τὸ πρῶτον ἐψάλησαν ἐν ἱεραῖς συνάξεσιν ἔντεχνα ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα καὶ β') ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις εἶναι ἰθαγενὴς ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐν Ῥώμῃ τὸ πρῶτον καλλιεργηθεῖσα ἢ εἶναι ἐπέισακτος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ῥώμην ἔξωθεν ἐκ Σημιτῶν χριστιανῶν μεταδοθεῖσα. Εἰς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων ἐπὶ 8 ἡδὴ δεκαετηρίδας πολλοὶ τῶν μελετητῶν τῆς ἐκκλησ. ποιήσεως ἀσχοληθέντες κατέληξαν εἰς τὰ νῦν κρατοῦντα συμπεράσματα ταῦτα, ὅτι τὰ ἀρχαιότατα τῶν γνωστῶν ἡμῖν ἐντέχνων ἐκκλ. ποιημάτων ἐποικήθησαν κατὰ τὸν ε' αἰῶνα καὶ ὅτι ἐκ τῶν Σύρων χριστιανῶν παρέλαβον οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως τὴν ἐκκλ. ποίησιν. Ἐκ συντονωτέρας δ' ὁμως μελέτης τῶν θεμάτων τούτων καταλήξας ἐσχάτως εἰς ὅλως διάφορα συμπεράσματα, ἤτοι ὅτι ἔχομεν ἔντεχνα ἐκκλ. ἄσματα ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν καὶ ἐν τόπῳ γνωστῶ ποιηθέντα ἡδὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ γ' αἰῶνος καὶ ὅτι ἑλληνικὴ καὶ οὐχὶ συριακὴ εἶναι οὐδ' ἡδύνατο νὰ εἶναι ἡ προέλευσις τῆς ποιήσεως ταύτης, ὑποβάλλω διὰ τῆς παρούσης μελέτης εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἐπαϊόντων τοὺς λόγους, οἵτινές με ἤγαγον εἰς τὰ συμπεράσματα ταῦτα].

Α'.

Μέχρι τοῦ 1830 ὅλος ὁ κόσμος ἐπίστευεν ὅτι τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν ψαλλόμενα ἄσματα, τὰ καλούμενα *τροπάρια*, ἦσαν ἀρχῆθεν εἰς λόγον πεζῶν γεγραμμένα, μόνον δὲ τὰ τροπάρια ἐκεῖνα, ἐξ ὧν σύγκεινται οἱ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τρεῖς λαμβικοὶ Κανόνες εἰς τὰ Χριστούγεννα, τὰ Θεοφάνεια καὶ τὴν Πεντηκοστὴν ἔλογίζοντο ποιήματα εἰς ἔμμετρον λόγον γεγραμμένα. Ἐπιστεύετο δὲ τοῦτο, διότι οἱ Βυζαντινοὶ ὡς ποιήματα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ γεγραμμένα ἐθεώρουν ἐκεῖνα μόνον τὰ κείμενα, ἅτινα ἦσαν διηρημένα εἰς στίχους συγκειμένους ἐκ ποδῶν ἐσχηματισμένων ἐκ μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν κατὰ τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν προσῳδίαν. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτους στίχους δὲν εὑρισκον ἐν τοῖς ἄσμασι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐκτὸς τῶν δηθέντων τριῶν Κανόνων, ἐνόμιζον ὅτι τὰ ἄσματα ταῦτα ἦσαν γεγραμ-

μένα εἰς λόγον πεζόν. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην τῶν Βυζαντινῶν ἀποδεξάμενοι καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως ξένοι καὶ ἡμέτεροι σοφοὶ ἠσχολήθησαν περὶ τὰ τροπάρια τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων ἐπίστευον καὶ αὐτοὶ ὅτι ταῦτα ἄνευ μέτρου καὶ ῥυθμοῦ εἰς λόγον πεζὸν εἶναι γεγραμμένα. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1830 ὁ ἡμέτερος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἕξ Οἰκονόμων ἔγραψε τὰ βαρυσήμαντα ταῦτα «Τῶν τόνων τὴν προσφθίαν οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ μετεχειρίσθησαν ἐν ταυτῷ καὶ ὄχημα καὶ βάσιν τῆς στιχοποιίας, ποδίζοντες τὰ μέτρα τῶν στίχων ὄχι πλέον κατὰ τὸν χρόνον τῶν μακρῶν καὶ βραχέων, τὸν ὁποῖον ὁ ἀπαίδευτος καὶ ἄμουσος ὄχλος δὲν εἶχεν αὐτία νὰ διακρίνη, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν τόνον καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν» καὶ ὅτι «κατὰ τὴν ε' ἑκατονταετηρίδα ἦσαν ἤδη πολλὰ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας ἄσματα ὑπὸ τῶν θεοφορήτων ὑμνωδῶν μεμουσουρημένα κατὰ σύνθεσιν λογοειδεστέραν ἐκ τοῦ μέτρου (ἀριθμοῦ) καὶ τοῦ τόνου τῶν συλλαβῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ῥυθμίζονται καὶ οἱ πολιτικοὶ στίχοι¹. Διέγνω δηλαδὴ πρῶτος ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Ἕλληνας ὅτι, ἀφοῦ ἡ παλαιὰ προσφθία κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους εἶχε πλέον ἐξαφανισθῆ, ὡς μᾶς ἐδίδαξε κατόπιν αὐτοῦ σοφῶς ἅμα καὶ σαφῶς, ὡς ἔθος αὐτῷ, ἀναπτύξας τὸ θέμα τοῦτο ὁ πατριάρχης τῶν σημερινῶν γλωσσολόγων Γ. Χατζιδάκης» καὶ οἱ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα οἱ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, οἵτινες δὲν ἦσαν Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, οὐδεμίαν αἴσθησιν τῆς διαφορᾶς μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν εἶχον, ἐπόμενον ἦτο ὅτι οἱ χριστιανοὶ ποιηταί, οἵτινες διὰ τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἤθελον νὰ κινήσωσιν ἐν τοῖς ναοῖς εἰς κατάνυξιν τοὺς πιστοὺς, ὄφειλον νὰ μεταχειρισθῶσιν οὐχὶ τὴν ἐπὶ τῶν μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν στηριζομένην ἀρχαίαν μετρικὴν, ἀλλ' ἐκείνην, ἣτις εἰς τὸν τόνον τῶν λέξεων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν τοῦ στίχου ἐστηρίζετο καὶ ὡς τοιαύτη ἦτο μᾶλλον αἰσθητὴ καὶ εὐάρεστος εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἢ ἀκροατὰς τῶν τοιούτων ποιημάτων. Κατὰ τὴν μετρικὴν δὲ ταύτην, ἣτις *τονικὴ ῥυθμοποιία* ἐκλήθη, πᾶς

1. Κ. Οἰκονόμου «Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» ἐν Πετροπόλει 1830, 662—670. Βραχύτατα τινες νύξεις, δυνάμεναι ν' ἀγάγωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας τοὺς μελετητὰς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως, ἐγένοντο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1808, ἀλλὰ δὲν ἦσαν αὐταὶ γνώσται εἰς τὸν Οἰκονόμον, ὡς πιστεύω. Ἴδε περὶ τούτων Krumbacher «Miscellen zu Romanos» München 1907, 111 σημ. 1.

2. Ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn «Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung» 30, 357 καὶ ἐξῆς.

στίχος παντὸς ποιήματος ἔχει ὠρισμένους τόνους ῥυθμικοὺς καὶ ὠρισμένον ἀριθμὸν συλλαβῶν, ἡ ἰσοσυλλαβία καὶ ἡ ὁμοτονία τῶν στίχων ἔν τε τοῖς κατὰ στίχον καὶ ἔν τοῖς κατὰ σχέσιν ἐκκλησιαστικοῖς ποιήμασι τηρεῖται κανονικῶς.

Ἄφ' οὗ δ' ἀνεγνωρίσθη τὸ ὄρθον τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης τοῦ Οἰκονόμου ὑπὸ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων ἐρευνητῶν τῶν περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν ἀσχολουμένων καὶ τὸ κύρος αὐτῆς ὡς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας κατέστη ἀναμφισβήτητον, προέκυψεν ἀμέσως τὸ ζήτημα τοῦτο, πόθεν παρέλαβον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ τὴν μετρικὴν ταύτην. Εἰς τὸ ἐρώτημα δὲ τοῦτο ἀπαντῶντες ἰσχυρίσθησαν ἄλλοι μὲν, ὅτι πρὸς τῇ ἐντέχνῳ προσωδιακῇ ποιήσει τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς καὶ δημῶδης ποίησις κατὰ τὴν τονικὴν ῥυθμοποιίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν συνέχεια τῆς μετρικῆς τῆς παλαιᾶς ἐκείνης δημῶδους ἑλληνικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ μετρικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ὕμνωδίας. Ὑπὲρ τῆς γνώμης δ' αὐτῶν οἱ τοῦτο ἰσχυρισθέντες προσήγαγον καὶ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία λατινικὴ ποίησις ἀνέκαθεν μετεχειρίζετο τὴν τονικὴν ῥυθμοποιίαν, ἥτις, εἰ καὶ ἐπὶ τινὰς αἰῶνας ὑπεσκέλισθη ὑπὸ τῆς προσωδιακῆς ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Λάτιον εἰσαχθείσης, περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀνεκτίσασατο αὐτῆς πλήρες τὸ κράτος αὐτῆς καί, ἀφ' οὗ ὕστερον ἐκ τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐγεννήθησαν αἱ καλούμεναι ῥωμανικαὶ διάλεκτοι, ἡ τονικὴ ῥυθμοποιία μετεδόθη καὶ εἰς τὴν ἔντεχνον ποίησιν τῶν ῥωμανικῶν ἔθνῶν¹.

Δευτέρα δὲ γνώμη περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς τονικῆς ῥυθμοποιίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾄσμάτων προηρέχθη ὑπὸ τῶν δοξαζόντων ὅτι ἔν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει ὑπολανθάνουσι μέτρα τοῦ Ἄλκαίου, τῆς Σαλφροῦς, τοῦ Φερεκράτους καὶ ἄλλων καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ ἐμιμήθησαν τὰ μέτρα τῶν ἀρχαίων λυρικῶν ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος².

Ἀμφότεραι δ' ὅμως αἱ γνώμαι αὗται ἐπὶ πίστεων οὐχὶ ἀσφαλῶν στηριζόμεναι δὲν ἐγένοντο δεκταί. Διότι δημοτικὰ μὲν ᾄσματα τῆς

1. R. Westphal «Allgemeine grieschiche Metrik» Leipzig 1865—W. Wagner «Medieval Greek texts» London 1870—Δ. Σεμιτέλου «Ἑλληνικὴ μετρικὴ» ἐν Ἀθήναις 1894, 145 καὶ ἐξῆς.

2. Pitra «Hymnographie de l' église grecque» Rome 1867, 3 καὶ ἐξῆς—Κρουμβάχερ—Σωτηριάδου «Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας» Β' 589 καὶ ἐξῆς.

ἀρχαίας Ἑλλάδος κατὰ τὴν τονικὴν ὀρθομοποιίαν πεποιημένα δὲν γινώσκωμεν, ὥστε νὰ δεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὰ πρότυπα ταῦτα ἐποίουν τοὺς στίχους αὐτῶν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταί, οὐδὲν δὲ σχῆμα στροφῆς τινος ἐκ τῶν γνωστῶν καὶ χρησίμων ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνταποδίδεται ἀπαράλλακτον ἐν ταῖς στροφαῖς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν, τούτων μὲν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον τῶν λέξεων τοὺς στίχους ποιοῦντων, ἐκείνων δὲ εἰς τὰς μακρὰς καὶ τὰς βραχεῖας συλλαβὰς ἐν τῇ στιχοποιίᾳ προσεχόντων.

Ἄφ' οὗ δ' οὕτως αἱ δύο αὐταὶ γνῶμαι περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς τονικῆς ὀρθομοποιίας δὲν ἐγένοντο δεκταί, προηνέχθη τρίτη περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμη, καθ' ἣν ἡ τονικὴ ὀρθομοποιία τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς ποιήσεως δὲν εἶναι ἰθαγενής, ἀλλ' ἦλθεν ἔξωθεν, ἐκ τῆς ποιήσεως τῶν Σημιτικῶν λαῶν, ἡ γνώμη δ' αὕτη ἐκράτησε καὶ κρατεῖ μέχρι τῆς σήμερον. Ταύτην δὲ προέβαλε μὲν πρῶτος ὁ Pitra¹, ὑπεστήριξαν δ' ἔπειτα ὁ Stevenson² καὶ ὁ Bouvy³ καὶ μετὰ πολυμαθεῖας εὐμεθόδως ἀνέπτυξεν ὁ W. Meyer⁴, ᾧ τινι ἠκολούθησαν κατόπιν σχεδὸν που πάντες, ὅσοι περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν ἠσχολήθησαν.

B'

Ἦχθησαν δὲ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην οἱ εἰρημένοι ἐρευνηταὶ ἐκ τῆς μελέτης τῶν ποιημάτων τοῦ Σύρου Ἐφραΐμ. Ὁ πολυγραφώτατος καὶ δοκιμώτατος οὗτος συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς τῶν Σύρων ἐγεννήθη μὲν περὶ τὸ 303 ἐν τῇ Νισίβει τῆς βορειοδυτικῆς Μεσοποταμίας, καταλιπὼν δὲ τὴν πόλιν ταύτην τῷ 363, ἐκχωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Ἰοβιανῶ εἰς τοὺς Πέρσας, μετέφησεν εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς τῆς Νισίβεως κειμένην Ἐδεσσαν, κατεχομένην εἰσέτι ὑπὸ βυζαντιακῶν στρατευμάτων. Ἐν Ἐδέσῃ δὲ ἰδρύσας τὴν περίφημον «*Σχολὴν τῶν Περσῶν*» τῷ 365 ἀπέθανεν ἐκεῖ τῷ 373. Καθ' ἅπαντα δὲ τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα ὁ Ἐφραΐμ ἀσχολούμενος συνέγραψε μὲν πολλὰ ἐρμηνευτικὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔργα, πολλῶν δὲ πλείονα ποιήματα

1. Ἐν τῇ «Hymnographie de l' église grecque» Rome, 1867.

2. «L' hymnographie de l' église grecque» ἐν τῇ «Revue des questions historiques» τοῦ 1876.

3. «Étude sur les origines du rythme tonique dans l' hymnographie de l' église grecque» Nimes 1886.

4. «Gesammelte Abhandlungen zur Mittellateinischen Rythmik» Berlin 1905.

ἐποίησεν. Ἐκ τῶν ποιημάτων δ' αὐτοῦ ἄλλα μὲν ἦσαν Ὀμιλῆαι διδακτικοῦ ἢ διηγηματικοῦ περιεχομένου, ἃς οἱ Σύροι ἐκάλουν *Memré*, ἄλλα δὲ Ὑμνοι, *Madrasché* ὑπὸ τῶν Σύρων καλούμενοι, ἦσαν ποικίλου περιεχομένου, ἥτοι τινὲς μὲν ἐξύμνουσαν ἱερὰ πρόσωπα Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς πίστεως, τινὲς δὲ διδάσκοντες τὰ ὀρθὰ τῆς πίστεως δόγματα κατεπολέμουσαν τοὺς διαφόρους αἰρετικούς, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους παμπληθεῖς ὄντες ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ ἐτάραττον τὰς ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων. Καὶ ἔγραψε μὲν ὁ Ἐφραὶμ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ τε περὶ καὶ τὰ ἔμμετρα, ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Σύρων, ἐπειδὴ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τινες ἑλληνομαθεῖς ὄντες μετέφρασαν πολλὰ ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων εἰς τὴν ἑλληνικὴν ζῶντος ἔτι τοῦ Ἐφραὶμ, ἢ φήμη τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἐκ τῆς εὐρύτατης κυκλοφορίας τῶν ἑλληνικῶν μεταφράσεων τῶν ὕμνων αὐτοῦ.

Τὰ συριακὰ λοιπὸν τοῦ Ἐφραὶμ ποιήματα οἱ εἰρημένοι σοφοὶ μελετήσαντες καὶ διαπιστώσαντες ὅτι ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουσιν ὅσα καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὴν τονικὴν ῥυθμοποιίαν πεποιημένοις ἀρχαίοις ἐκκλησιαστικοῖς ἑλληνικοῖς καὶ λατινικοῖς ὕμνοις στοιχεῖα, ἅτινα δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ προσφωδιακῇ μετρικῇ, κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τονικὴ ῥυθμοποιία τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ὕμνογράφων δὲν εἶναι ἰθαγενής, ἀλλ' ὅτι ἐξῶθεν ἐκ τῶν Σημιτῶν Σύρων εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ῥώμην. Εἶναι δὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα τὰ ἀπαντῶντα ἐν τῇ συριακῇ ἐκκλ. ποιήσει καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ λατινικῇ ὕμνογραφίᾳ ἢ ὁμοτονία, ἢ ἰσοσυλλαβία, τὸ ὁμοιοτέλευτον καὶ ἡ ἀκροστιχὶς τῶν στίχων.

Ἄλλ' εἰς τὴν γνώμην ταύτην τῶν ἀποδεξαμένων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ ὕμνογραφία εἶναι μίμησις τῆς συριακῆς ἄλλοι ἀντέταξαν οὐχὶ ἀσθενῆ ἐπιχειρήματα ἀναιροῦντες αὐτήν. Οὕτως ὁ ἡμέτερος δεινὸς μετρικὸς Σεμιτέλος περὶ τοῦ ὁμοιοτελεύτου λόγον ποιούμενος παρατηρεῖ ὅτι «βεβαιουῦται μὲν ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τῇ ποιήσει τῶν σημιτικῶν ἔθνων, ἀλλ' ἐπίσης βεβαία καὶ ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἑλλησι καὶ Λατίνοις ποιηταῖς, παρ' οἷς εὐρίσκειται συγγῆ ἐν πᾶσι τοῖς εἶδεσι τῆς ποιήσεως ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τέλους καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ ποιήσει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ περὶ λόγῳ, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παρηχητικῶν σχημάτων, τοῦ ὁμοιοκατάκτου, τῆς ἀναφορᾶς, τῆς παρομοιώσεως, τῆς παρονομασίας, τῆς παρηχέσεως, τῆς ἐπαλληλίας, τῆς ἐτυμολογίας καὶ ἄλλων. Γίνεται δὲ χρῆ-

σις τοῦ ὁμοιοτελεύτου παρά τε τοῖς παλαιοῖς Ἑλλήσι καὶ Λατίνοις, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὑμνωδίᾳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων, σποραδικῇ καὶ οὐχὶ συστηματικῇ (ὡς γίνεται ἐν τῇ νεωτέρᾳ ποιήσει ἀπὸ τῆς 15' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐξῆς), ὥστε οὐδαμῶς ἐπάναγκες φαίνεται νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ μεταγενέστεροι Ἑλληνές τε καὶ Λατίνοι παρέλαβον τὸ πατροπαράδοτον τοῦτο ἰδίωμα ἔξωθεν, ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, ὡς φρονεῖ ὁ Meyer, ἢ ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς, ὡς προυβάλετο ὁ K. Sittl»¹.

Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ τῆς ἀκροστιχίδος παρατηρῶν γράφει ὁ σοφὸς μετρικὸς ὅτι «χρῆσις τῆς ἀκροστιχίδος γίνεται βεβαίως ἐν τῇ ποιήσει τῶν σημιτικῶν ἔθνων, οὐδὲν ἦτιον ὅμως καὶ ἐν τῇ προσωδιακῇ ποιήσει τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων» καὶ ἀναφέρει παραδείγματα ἀκροστιχίδων ἑλληνικῶν ἀπὸ τοῦ 200 π. Χ. καὶ ἐξῆς ἐν τοῖς Σιβυλλείοις χρησμοῖς, ἐν τῇ «Εὐδόξου τέχνη» (193—190 π. Χ.) καὶ ἐν ἄλλοις κατόπιν μετὰ Χριστόν, λατινικῶν δὲ ἀκροστιχίδων ἀπὸ τοῦ Ἑννίου (249—169 π. Χ.) καὶ τοῦ Κικέρωνος (106—43 π. Χ.). Ἄλλ' ὅμως καὶ ἂν ποτε βεβαιωθῆ, ἐπιλέγει ὁ Σεμιτέλος, ὅτι τὰ ἰδιώματα ταῦτα παρελήφθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἐκ τῆς σημιτικῆς ποιήσεως, οὐδαμῶς ἐκ τούτων συναποδείκνυται ἀληθὲς καὶ τὸ κύριον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ τονικὴ ῥυθμοποιία μετεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ Λατίνους ὡσαύτως ἐκ τῆς σημιτικῆς ποιήσεως. Διότι τοῦτο μάλιστα ἀνάγκη νὰ προαποδειχθῆ, ὅτι αὐτὴ ἡ ἑβραϊκὴ ἢ ἡ συριακὴ ποίησις ἦτο τονικὴ, ὅπως γένηται πιστευτὸν ὅτι ἐγένετο ἄλλοις ἔθνεσι παράδειγμα μιμήσεως. Διότι οἱ εἰδικώτερον περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ποίησιν τῶν ἔθνων τούτων ἀσχολούμενοι σφόδρα ἀμφισβητοῦσιν, ἂν ἡ ἑβραϊκὴ καὶ ἡ συριακὴ ποίησις ἦτο καθόλου ἔρρυθμος, ὃ δὲ ῥυθμὸς ἐπεσκοπίσθη ὕστερον ἐν τοῖς μασωρετικοῖς χειρογράφοις περὶ τὴν ἕκτην ἑκατονταετηρίδα, ὅτε οἱ Μασωρέται προσέθηκαν τὰ φωνήεντα, ἐσφάλησαν δ' ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ πολλαχῶς, ὅθεν ἐφθάρη ὁ ῥυθμὸς. Αἱ γινόμεναι ὅμως μέχρι τοῦδε ἀπόπειραι ὑπὲρ ἀνορθώσεως τοῦ ῥυθμοῦ δὲν ἔτυχον καθολικῆς ὑποδοχῆς. Ἡ μόνη δ' ἀσφαλὴς ἀρχὴ τῆς ἑβραϊκῆς στιχομετρίας, ἣτις μέχρι τοῦδε κοινῶς ἀναγνωρίζεται, εἶναι ὁ *παράλληλισμός τῶν κῶλων* (parallelismus membrorum): δύο δηλαδὴ ἢ πλείονα κῶλα, τὸ αὐτὸ ἢ ὅμοιον ἔχοντα νόημα δι' ἄλλων λέξεων ἐρμηνευόμενον, διαδέχονται ἀλληλα καὶ ἀποτελοῦσι μίαν περιόδον ἢ στροφήν, ἕκαστον δὲ κῶλον ἐν τοῖς χειρογρά-

1. Δ. Σεμιτέλου «Ἑλληνικὴ μετρικὴ» 147 καὶ ἐξῆς.

φοις τῆς Π. Διαθήκης ἀποτελεῖ ἴδιον στίχον... Τούτων λοιπὸν οὕτως ἐχόντων, ὁσαδῆποτε στοιχεῖα καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι παρέλαβεν ἡ χριστιανικὴ ποίησις ἐκ τῆς τῶν σημιτικῶν ἐθνῶν, οἷον τὸν παραλληλισμὸν τῶν κώλων, τὴν ἀκροστιχίδα, τὸ ὁμοιοτέλευτον καὶ ἄλλα, ὅμως τὴν διαίρεσιν εἰς πόδας διὰ τοῦ λογικοῦ τόνου, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ βάσιν τῆς τονικῆς ῥυθμοποιίας, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρυσθῆ ἔξ ἐκείνης τῆς πηγῆς, ἀφ' οὗ μέχρι τοῦδε οὐδαμῶς ἀπεδείχθη ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ. Μέχρις ἂν λοιπὸν ἀποδειχθῆ ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπαρξίς τονικῶν μέτρων ἐν τῇ ποιήσει τῶν Ἑβραίων καὶ Σύρων, φρόνιμον εἶναι νὰ ὑπολαμβάνωμεν ὡς ἀληθεστέραν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ τονικὴ ῥυθμοποιία δὲν μετεδόθη ἔξωθεν εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ Λατίνους, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἰθαγενής»¹.

Πόσον δὲ ὀρθὴ εἶναι ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Ἑλληνος μετρικοῦ, ἀποδεικνύει τοῦτο, ὅτι καὶ σήμερον ἔτι, 43 ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, οὐχὶ διάφορα δοξάζει ἡ ἐπιστήμη περὶ τῆς μετρικῆς τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως. Ἴδου τί ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐκδοθέντι ἑξαιρέτῳ συγγράμματι τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Π.Α. καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ο' κ. Π. Μπρατσιώτου, τῇ «Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην». Διαλαμβάνων περὶ τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Π.Α. ὁ διαρρηπὴς ἐπιστήμων περὶ τῆς ἑβραϊκῆς μετρικῆς γράφει τὰ ἑξῆς· «Παλαιοὶ καὶ μάλιστα νεώτεροι λόγιοι ἀνεζήτησαν καὶ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ ποιήσει ποικίλα μέτρα ἔξ ἐκείνων, ἅτινα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς ἑξωβιβλικαῖς λογοτεχνίαις, ἔνιοι δὲ τούτων καὶ ἐπεχείρησαν πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτὰ ἐνταῦθα. Ἐκ τῶν διατυπωθέντων δὲ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μετρικῶν συστημάτων, ἅτινα ἀνάγονται εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας, *ποσοτικά, συλλαβικά καὶ τονιαῖα*, πλείστης προσοχῆς ἠξιώθησαν καὶ εἶναι ἄξια τὰ τελευταῖα. Οὐδεμία δ' ὅμως τῶν ἀποπειρῶν τούτων λογιστέα ὡς τελειῶς ἐπιτυχῶσα καὶ ὡς ἐπιλύσασα ὀριστικῶς τὸ μετρικὸν πρόβλημα τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, οὗ ἡ λύσις καθίσταται δυσχερεστάτη μάλιστα ἕνεκεν ἑλλείψεως σχετικῆς ἀσφαλοῦς παραδόσεως, ἑξαρτᾶται δὲ κατὰ μεγάλην μοῖραν ἐκ τῆς λύσεως πολλῶν προβλημάτων τῆς τε γραμματολογικῆς κριτικῆς, τῆς τε κριτικῆς τοῦ κειμένου καὶ τῆς ἑβραϊκῆς γραμματικῆς»².

Καὶ ἕτερος δὲ Ἑλληνας σοφός, ἐμβριθῆς μελετητὴς τῆς τῶν Ἑβραίων

1. Δ. Σεμιτέλου ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 148 καὶ ἑξῆς.

2. Π. Μπρατσιώτου «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην» ἐν Ἀθήναις 1937, 276.

γλώσσης καὶ γραμματείας, ὁ ἀείμνηστος Β. Ἀντωνιάδης, ἐν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐκδοθέντι πρὸ ὀλίγων μηνῶν καὶ τούτῳ ἔργῳ του οὐχὶ διάφορα καὶ οὗτος γράφει περὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μετρικῆς τῶν Ἑβραίων. Παρατηρῶν καὶ οὗτος ὅτι ἔπος μὲν καὶ δρᾶμα καθ' ἣν ἔννοιαν εἶχον ταῦτα οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι οἱ Ἑβραῖοι δὲν εἶχον, εἶχον δὲ λυρικήν ποιήσιν, περὶ τῆς στιχουργίας τῆς ποιήσεως ταύτης γράφει τὰ ἑξῆς· «Ἐχει καὶ ἡ ἑβραϊκὴ ποίησις τὴν ἰδίαν στιχουργίαν εἴτε καθ' ἕκαστον στίχον ἢ περίοδον, εἴτε κατὰ στροφάς καὶ συστήματα. Ἄλλ' ἡ στιχουργία αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔχουσα μετρικὴν βάσιν τὴν ὑστερον καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις καθιερωθεῖσαν καὶ παρ' ἡμῖν ἐν κοινῇ χρήσει οὖσαν *ισοτονίαν* καὶ *ισοσυλλαβίαν* καὶ *ὁμοιοκαταληξίαν*, τὴν ὁμοηχίαν ἢ παρήχησιν εἴτε μόνον τῶν ληκτικῶν φωνηέντων (assonance), εἴτε καὶ τῶν συμφώνων (alliteration) τῶν τελευταίων λέξεων τοῦ στίχου, εἴτε καὶ ὀλοκλήρων ὀνομάτων (anponination). Βεβαίως ἀπαντῶσι καὶ τοιαῦτα τῆδε κάκεισε, πλὴν δὲν φαίνονται ὀφειλόμενα εἰς ἐν ἐπιγνώσει ἢ συστηματικὴν ἐπιτήδευσιν, ὅπως οὐδὲ τὰ τυχὸν προσπίπτοντα τρίμετρα ἢ πεντάμετρα ἢ ἑξάμετρα προϋποθέτουσι γνῶσιν καὶ χρῆσιν τῆς ἐπὶ τῆς προσωδίας τῶν συλλαβῶν ἐρειδομένης μετρικῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, καθά τινες νεώτεροι ὑπόπτευσαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἰωσήπου. Βάσις μετρικὴ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως ἦτο ὁ λεγόμενος *παρᾶλληλισμὸς τῶν μελῶν* ἢ τῶν *κομμάτων* (parallelismus membrorum), βάσις ἄλλως τε συνήθης τῇ ποιήσει καὶ ἄλλων τῆς Ἀνατολῆς λαῶν καὶ δὴ τῶν Βαβυλωνίων, ἀπλῆ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡμῖν γνῶριμος ἀπὸ τε τῶν ἀρχαίων ῥητόρων ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους χαίροντος ἐπὶ τοῖς ἀντιθέτοις, τοῖς ἰσοκώλοις καὶ τοῖς ὁμοιοτελεύτοις»¹.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀρμοδιωτάτων κριτῶν ἡ ἑβραϊκὴ λυρική ποίησις ἔχει μὲν τὸν παρᾶλληλισμὸν τῶν μελῶν καὶ τὰ ποικίλα ῥητορικά τῆς παρηγήσεως σχήματα, ἀλλὰ μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἑβραϊκὴ μετρικὴ εἶναι πρόβλημα καὶ πρόβλημα, οὗ ἡ λύσις ἔξαρτωμένη ἐκ τῆς λύσεως ἄλλων προβλημάτων καθίσταται δυσχερεσιᾶτη, φαντάζεται πᾶς τις πόσον· ὁστήρικτος εἶναι ἡ γνώμη τῶν δοξαζόντων ὅτι ἡ τονικὴ ῥυθμοποιία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως Ἑλλήνων καὶ Λατίνων διεμορφώθη κατὰ μίμησιν τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, ποιήσεως, ἣς ἠγνόουν μὲν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ποιηταὶ τῆς Ἀνατολῆς τὸ μετρι-

1. Β. Ἀντωνιάδου «Ἐγχειρίδιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰς Ἀγίας Γραφὰς» ἐν Ἀθήναις 1937, Α' 114—117.

κὸν σύστημα, ἀγνοοῦμεν δὲ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς μέχρι τῆς σήμερον.

Ἐπὶ οὖν ἔκ τῆς ποιήσεως τοῦ ἐτέρου τῶν σημιτικῶν ἔθνων, τῶν Σύρων, ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ τονικὴ ὀρθογραφία. Διαπρεπῆς γνώστης τῆς τῶν Σύρων γλώσσης καὶ γραμματείας, ὁ Chabot, ἐν τῇ πρὸς διειτίας ἐκδοθείσῃ «Συριακῇ Γραμματολογίᾳ» αὐτοῦ δὲν ἀποδέχεται τὴν γνώμην τῶν δοξαζόντων ὅτι ἡ συριακὴ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν ἑβραϊκὴν. Βεβαίως, γράφει, τὸ σύμπλεγμα στίχων ἀνὰ δύο πρὸς σχηματισμὸν μετρικῆς φράσεως ἐν τῇ συριακῇ ποιήσει ἀναλογεῖ πρὸς τὸν παραλληλισμὸν τῶν κώλων τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως καὶ ἡ συριακὴ δὲ ἀκροστιχίς κατ' ἀλφάβητον εἶναι κατὰ μίμησιν ψαλμῶν τινῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν Θυρήων τοῦ Ἱερεμίου. Ἐπὶ μόνον τὰ δύο ταῦτα ἔχουσαι κοινὰ ἡ ἑβραϊκὴ καὶ ἡ συριακὴ ποίησις, «εἶναι οὐσιωδῶς διάφοροι, ἀπ' οὗ ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς συριακῆς μετρικῆς, ὁ ὄρισμένος ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν τῶν στίχων ἄνευ διακρίσεως μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ μετρικῇ τῶν Ἑβραίων»¹.

Γ'

Ἐπὶ οὖν οὕτως ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ τῶν δύο τούτων σημιτικῶν ἔθνων ἡ μετρικὴ κατασκευὴ τῶν στίχων ἐν τοῖς ποιήμασι κατ' ἴδιον ἑκάτερα τρόπον συνετελέσθη, ἡ βασικὴ δ' ἀρχὴ τῆς συριακῆς μετρικῆς εἶναι ἡ ἰσοσυλλαβία, ἴδωμεν νῦν πόθεν τὴν ἰσοσυλλαβίαν παρέλαβον οἱ Σύροι ποιηταί. Εἶναι γνωστὸν ἔκ τῆς συριακῆς γραμματολογίας ὅτι πρῶτος Σύρος ποιητὴς χριστιανὸς ἦτο ὁ Βαρδεδάνης (154—222) καὶ κατόπιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρμόνιος. Ἐκ τῆς ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσεως καταγόμενοι οὗτοι εἶχον παιδευθῆ τὴν παιδείαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἶχον ἐκμάθει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν², ἧτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Συρίαν εἰσαχθεῖσα καὶ διὰ τῶν Σελευκιδῶν ἔπειτα ἐκ τῆς Ἀντιοχείας καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐξαπλωθεῖσα ἦτο ἀπαραίτητος εἰς πάντα ὑψηλοτέρας μορφώσεως ἐπιμέμον Σύρον. Ὁ Βαρδεδάνης διάλογον αὐτοῦ «Περὶ εἰμαρμένης» ἢ «Κατὰ εἰμαρμέ-

1. J. B. Chabot «Littérature syriaque» Paris 1935, 30.

2. Ὁ μὲν Βαρδεδάνης ἦτο «λόγιος ἐν ταῖς δυοῖς γλώσσαις» (ἑλληνικῇ καὶ συριακῇ) κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον (Κατὰ πασῶν αἰρέσεων 56), κατὰ δὲ τὸν Θεοδώρητον «φασὶν Ἀρμόνιον ἐν Ἀθήναις τὴν ἑλληνικὴν παιδευθῆναι φωνῆν» (Αἰρετικῆς κακοχουμίας α', 22).

νης» κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ Πλάτωνος διαλόγων ἑλληνιστὶ ἔγραψε¹, πολλὰ δὲ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ ἐν τῇ συριακῇ συνένταξεν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Εὐσέβιος λέγων ὅτι «ὁ Βαρδησάνης ἰκανώτατός τις ἀνὴρ ἐν τε τῇ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος πρὸς τοὺς κατὰ Μαρκίωνα καὶ τινὰς ἑτέροους διαφόρων προϋσταμένους δογμάτων διαλόγους συστησάμενος τῇ οἰκείᾳ παρέδωκε γλώττη τε καὶ γραφῇ μετὰ καὶ πλείστων ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων»².

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἔργων ὁ Βαρδησάνης ἔγραψεν ἐν τῇ συριακῇ γλώσσῃ καὶ ποιήματα χριστιανικά. Τὴν πληροφορίαν ταύτην παρέχει αὐτὸς ὁ μετὰ τὸν Βαρδησάνην μέγας ποιητὴς-τῶν Σύρων Ἐφραίμ. Λέγει δηλαδὴ ὁ Ἐφραίμ ἐν τινι ποιήματι αὐτοῦ κατὰ αἰρετικῶν (ἀμφότεροι δὲ, Βαρδησάνης καὶ Ἀρμόνιος, ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς τοῦ Οὐαλεντίνου αἰρέσεως) ὅτι ὁ Βαρδησάνης «ἐποίησεν ὕμνους καὶ ἐμελοποίησεν αὐτούς, ἐποίησεν ᾠδὰς ἐμέτρους καὶ διήρесе τοὺς στίχους κατὰ πόδας ἑυθμικούς καὶ κατὰ τόνους. Εἰς τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους προσέφερε τὸ δηλητήριο (ἦτοι τὰς αἰρετικὰς δοξασίας) κεκοραμένον τῇ (τῶν στίχων) ἡδύτητι καὶ οἱ ἄρρωστοὺντες δὲν ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην φαρμάκου ὑγιεινοῦ. Ἡθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν Δαυὶδ καὶ ἐφιλοδόξησε νὰ κοσμηθῇ τῷ κάλλει αὐτοῦ καὶ ἐποίησε καὶ οὗτος, ὡσπερ ἐκεῖνος, πενήκοντα καὶ ἑκατὸν ὕμνους»³. Ὁ δὲ Σωζόμενος τοὺς αἰρετικοὺς τοίτους συριακοὺς ὕμνους ἀποδίδει οὐχὶ εἰς τὸν πατέρα, ἀλλ' εἰς τὸν υἱὸν γράφων «φασὶν Ἀρμόνιον, διὰ τῶν παρ' Ἑλλήσι λόγων ἀχθέντα (ἦτοι ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τυχόντα), προῦτον μέτροις καὶ νόμοις μουσικοῖς τὴν πάτριον φωνὴν ὑπαγαγεῖν καὶ χοροῖς παραδοῦναι, καθάπερ καὶ νῦν πολλάκις οἱ Σύροι ψάλλουσιν, οὐ τοῖς Ἀρμονίου συγγραμμάσιν, ἀλλὰ τοῖς μέλεσι χρώμενοι»⁴. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Θεοδώρητος γράφων ὅτι ὁ Ἀρμόνιος «ᾠδὰς τινὰς συνετεθεικεία πάλαι καὶ τῇ τοῦ μέλους ἡδονῇ τὴν ἀσέ-

1. Ὅτι ὁ διάλογος οὗτος ἐγράφη ἑλληνιστὶ καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἶτα μετηνέχθη εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν ὑποστηρίζουσιν ὁ Harnack («Geschichte der altchristlichen Literatur» Leipzig 1904, Β' 131) καὶ ὁ Bardenhewer («Geschichte der altchristlichen Literatur» Freiburg im Br. 1902, Α' 339), ὁ δὲ Duval («La littérature syriaque» Paris 1907, 338) δέχεται ὅτι ἐν συριακῇ γλώσσῃ ὁ διάλογός ἀρχικῶς ἐγράφη.

2. Ἐκκλ. Ἱστορίᾳ δ. 30.

3. Duval «La littérature syriaque» §1.

4. Ἐκκλ. Ἱστορίᾳ γ', 16.

βειαν κεράσας κατεκίλει τοὺς ἀκούοντας καὶ πρὸς ὄλεθρον ἤγγρευε»¹. Καὶ ἐκ συριακῶν δὲ πηγῶν τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν ἔχομεν, ὅτι οὐχὶ ὁ Βαρδεσάνης, ἀλλ' ὁ τοῦτου υἱὸς Ἀρμόνιος πρῶτος ἐν Σύροις ὕμνους θρησκευτικούς ἐποίησε καὶ τούτους αἰρετικούς². Ἄλλ' εἴτε ὁ πατήρ, εἴτε ὁ υἱὸς ἐποίησε τὰ ἄσματα ταῦτα, βέβαιον εἶναι ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς β' ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐποιήθησαν ἐν γλώσσῃ συριακῇ ἄσματα χριστιανικά.

Δ'

Ἐρωτᾶται δὲ νῦν, ποῖον τὸ περιεχόμενον καὶ τίς ἡ μετρικὴ κατασκευὴ τῶν πρώτων τούτων συριακῶν ὕμνων. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῆς αἰρέσεως καὶ οἱ ὕμνοι οὗτοι ἐνωρὶς ἐξηφανίσθησαν καὶ οὐδὲν ἔξ αὐτῶν περιεσώθη, ὡς καὶ τῶν συγγραμμῶν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀνδρῶν, πλὴν βραχέος ἀποσπάσματος τοῦ «Περὶ τῆς εἰμαρμένης»³, φυσικὰ ἀλλαχόθεν τὰς περὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μετρικῆς τῶν ὕμνων τούτων μαρτυρίας θὰ λάβωμεν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν ὁμοφώνως ἐκ τοῦ Ἐφραΐμ, τοῦ Σωζομένου, τοῦ Θεοδοωρήτου καὶ ἔξ ἄλλων ἐλληνικῶν τε καὶ συριακῶν πηγῶν διδασκόμεθα ὅτι τοῦτο ἦτο κακόδοξον καὶ ὁ ποιητὴς αὐτῶν διὰ τούτων ἐδηλητηρίαζε τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλοϊκῶν τῆς Συρίας χριστιανῶν καὶ «ῶν περὶ ψυχῆς, γενέσεώς τε καὶ φθορᾶς σώματος καὶ παλιγγενεσίας οἱ παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφοῦντες δοξάζουσιν, οἷά γε ὑπὸ λύραν ἃ συνεγράφατο συνθεῖς (ὁ Ἀρμόνιος), ταυτασί τὰς δόξας τοῖς οἰκείοις προσέμειξε γράμμασιν»⁴.

Τὴν δὲ μετρικὴν κατασκευὴν τῶν ἀπολεσθέντων πρώτων τούτων συριακῶν χριστιανικῶν ἄσμάτων δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τῶν ἑξῆς. Διηγείται ὁ Σωζόμενος ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαρδεσάνου καὶ τοῦ Ἀρμονίου οἱ ὕμνοι αὐτῶν μεγάλης ἤξει οὐντο τιμῆς ἐν Ἐδέσῃ καὶ κατὰ τὸν δ' ἔτι αἰῶνα, ὅτε δευτέρως μετ' αὐτοὺς ποιητὴς ἀνεφάνη ὁ Ἐφραΐμ. Οὗτος δὲ «ἰδὼν κηλουμένους τοὺς Σύρους τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων (τῶν εἰρημένων ἄσμάτων) καὶ κατὰ τοῦτο προσεπιζόμενους ὁμοίως αὐτῷ (τῷ Ἀρμονίῳ) δοξάζειν, καίπερ ἐλληνικῆς παιδείας ἄμοιρος, ἐπέστη τῇ καταλήψει τῶν Ἀρμονίου μέτρων καὶ πρὸς

1. Ἐκκλησ. Ἱστορία δ', 26.

2. T. J. Lamy «Sancti Ephraem Syri Hymni et Sermones» Mechliniae 1882—1902, Γ' II καὶ ἐξῆς.

3. Ἐν τῇ τοῦ Εὐσεβίου «Εὐαγγελικῇ Προπαρασκευῇ» στ', 10.

4. Σωζόμενος ἐνθα ἀνωτέρω.

τὰ μέλη τῶν ἐκείνου γραμμάτων ἐτέρας γραφὰς συναδούσας τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι συνέθηκε»¹. Τὰ αὐτὰ δὲ διδάσκει καὶ ὁ Θεοδώρητος γράφων ὅτι ὁ Ἐφραῖμ «τὴν ἁρμονίαν τοῦ μέλους ἐκείθεν (ἐκ τῶν ὕμνων τοῦ Ἀρμονίου) λαβὼν ἀνέμειξε τὴν εὐσέβειαν καὶ προσενήνοχε τοῖς ἀκούουσιν ἥδιστον ὁμοῦ καὶ ὀνησιφόρον φάρμακον· ταῦτα δὲ καὶ νῦν τὰ ἄσματα φαιδροτέρας τῶν νικηφόρων μαρτύρων τὰς πανηγύρεις ποιεῖ»². Ἐκ τούτων λοιπὸν συνάγομεν ὅτι ὁ Ἐφραῖμ τὸ μέτρον καὶ τὸ μέλος τῶν ἑαυτοῦ ποιημάτων παρέλαβεν ἐκ τῶν ἄσμάτων τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ Σύρων ποιητῶν Βαρδεσάνου ἢ Ἀρμονίου. Ἴδωμεν δὲ νῦν ποία ἢ μετρικὴ κατασκευὴ τῶν τοῦ Ἐφραῖμ ποιημάτων.

Οἱ περὶ τὴν συριακὴν γραμματείαν καὶ γλώσσαν ἀσχοληθέντες διδάσκουσιν ὅτι ὁ Ἐφραῖμ ἐν τοῖς πολυαρίθμοις ποιήμασιν αὐτοῦ, ἦτοι ταῖς Ὀμιλίαις καὶ τοῖς Ὑμνοῖς, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, πάντοτε τὸν νόμον τῆς ἰσοσυλλαβίας τῶν στίχων ἐφαρμοζὼν τὰς μὲν Ὀμιλίας κατὰ στίχον ἐποίησε, τοὺς δὲ Ὑμνοὺς κατὰ στροφάς. Καὶ αἱ μὲν Ὀμιλίας εἶναι πεποιημέναι πᾶσαι ἀνεξαίρετως εἰς στίχους ἑπτασυλλάβους, οἱ δὲ Ὑμνοὶ εἰς στροφάς, ἐν αἷς ὑπάρχουσι μὲν στίχοι ὀκτασύλλαβοι καὶ πεντασύλλαβοι, ἐπικρατεῖ δ' ὁμοῦ καὶ ἐν ταύταις ὁ ἑπτασύλλαβος στίχος³. Τοσοῦτον δὲ προσφιλεῖς ἦτο ὁ ἑπτασύλλαβος στίχος εἰς τὸν Ἐφραῖμ, ὥστε «Ἐφραῖμειον μέτρον» ὑπὸ τῶν Σύρων ὁ στίχος οὗτος ἐπωνομάσθη καὶ πλεῖστοι τῶν κατόπιν Σύρων ποιητῶν τὸν Ἐφραῖμ μιμούμενοι εἰς ἑπτασυλλάβους στίχους ἐποίουν τὰ ποιήματα αὐτῶν⁴.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνοι οἱ μετὰ τὸν Ἐφραῖμ Σύροι ποιηταί, οὔτινες τοῦ ἑπτασυλλάβου στίχου ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν χοῆσιν ἐποίησαντο. Ζῶντος ἤδη τοῦ Ἐφραῖμ, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, πολλὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ μαθηταὶ αὐτοῦ ἑλληνομαθεῖς ὄντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν ἐν μέτρῳ καὶ οὗτοι μετέφρασαν καὶ τὸν ἑπτασύλλαβον καὶ οὗτοι στίχον ἐν τοῖς μεταφρασθεῖσιν Ἐφραῖμειοῖς ποιήμασι μετέχειρίσθησαν. Μόλις εἶκοσιν ἔτη εἶχον παρῆλθει ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐφραῖμ καὶ ὁ Ἰερώνυμος ἔγραφε τῷ 393 ὅτι ἀνέγνω ποίημα τοῦ Ἐφραῖμ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ τις εἶχε μεταφράσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῆς συριακῆς γλώσσης⁵. Πρὸ τοῦ 450 δὲ γράφων ὁ Σωζόμενος ἔξαι-

1. Σωζόμενος αὐτόθι.
2. Θεοδώρητος ἐνθα ἀνωτέρω.
3. Lamy ἐνθα ἀνωτέρω Γ', VIII καὶ ἐξῆς.
4. Lamy αὐτόθι Δ', 470.
5. «De viris illustribus» 115.

ρει τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἑλληνικῶν μεταφράσεων τῶν ποιημάτων τοῦ Ἐφραΐμ. «Εὐκολίᾳ, λέγει, καὶ λαμπρότητι λόγου καὶ τῷ πυκνῷ καὶ σόφρονι τῶν νοημάτων ὁ Ἐφραΐμ ὑπερεβάλετο τοὺς παρ' Ἑλλησιν εὐδοκιμωτάτους συγγραφέας. Οὕτω γοῦν τῶν μὲν, εἴ τις πρὸς τὴν Σύρων ἢ ἑτέραν γλώτταν μεταβάλοι τὰ γράμματα καὶ τὴν καρυκίαν, ὡς εἰπεῖν, ἀφέλοιτο τῶν ἑλληνικῶν γλωττισμάτων, αὐτίκα φωρᾶται καὶ τῆς προτέρας ἀπορρεῖ χάριτος. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἐφραΐμ λόγων οὐχ οὕτως' περιόντος τε γὰρ αὐτοῦ καὶ εἰσέτι νῦν ἂ συνεγράφατο πρὸς ἑλληνίδα φωνὴν ἐρμηνεύουσι καὶ οὐ πολὺ ἀποδεῖ τῆς ἐν ᾧ πέφυκεν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ Ἕλλην ἀναγινωσκόμενος ἐπίσης τῷ Σύρος εἶναι θαυμάζεται»¹. Τὰ ἑλληνιστὶ δὲ μεταφρασθέντα ποιήματα τοῦ Ἐφραΐμ καὶ ὁ πολὺς Φώτιος ἀναγνοὺς οὕτω κρίνει τὸν ἄνδρα· «Ἐν τούτοις τοῖς παραινετικοῖς λόγοις τοῦ ἁγίου θαυμάσειεν ἂν τις ὅσον μὲν ἐμβαθύνει τὸ πεῖθον, ὅσον δ' αὐτῶν ἀποστᾶζει τὸ ἡδῦνον καὶ ὅλως εἰς ὅσον βρῆει τὸ ἦθος. Ἡ δὲ λέξις καὶ τὰ σχήματα οὐ θαυμαστόν, εἰ πρὸς τὸ κοινότερον τῆς ὁμιλίας καὶ ἡμελημένον νένευκεν². οὐ γὰρ εἰς τὸν γεννήτορα τῶν νοημάτων, ἀλλ' εἰς τὸν ταῦτα μεταφρασάμενον ἢ αἰτία διαβαίνει· ἐπεὶ οἱ γε τῆς Σύρων φωνῆς τὴν ἀκρίβειαν ἡσχημένοι ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς λέξεσι καὶ τοῖς σχήμασιν αὐτὸν ἴσασιν εὐδοκιμῆσαι, ὡς ἀμφήριστον εἶναι, πότερον διὰ ταῦτα ἢ διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν ἢ τοσαύτη χάρις καὶ δύναμις τῶν ἐκείνου πρόεισι λόγων³».

Τῶν ἑλληνικῶν δὲ τούτων τοῦ Ἐφραΐμ ποιημάτων περιεσώθησαν οὐκ ὀλίγα, ὧν πολλὰ μὲν συμπεριελήφθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τῶν ἀπάντων αὐτοῦ τῇ γενομένῃ ὑπὸ τῶν Assemani⁴, ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα ἔτι ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἐννοεῖται δ' ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι ἐν τοῖς χειρογράφοις εἰς λόγον περὶ γεγραμμένα, ὅσα δὲ μόνον ἐξεδόθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου γενομένην ἀνακάλυψιν τῆς τονικῆς ῥυθμοποιίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ταῦτα μετρικῶς ἀποκατασταθέντα εἶναι ἐκδεδομένα στιχηδόν. Μέχρι δὲ τοῦδε

1. Ἐκκλ. Ἱστορία γ', 16.

2. Γράφων ταῦτα ὁ ἱερός Φώτιος ἐννοεῖ ὅτι οἱ μεταφράσαντες τὰ ποιήματα τοῦ Ἐφραΐμ μετεχειρίσθησαν τὴν κοινὴν καὶ ὄχι τὴν ἀττικίζουσαν γλῶσσαν ἄλλων συγχρόνων αὐτοῖς συγγραφέων.

3. Φωτίου «Μυριόβιβλος» 196.

4. J. Assemani «Opera omnia» Romae 1732—1746 εἰς 6 τόμους, ὧν οἱ τρεῖς πρῶτοι περιέχουσιν ἑλληνικά, οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι συριακὰ κείμενα, ἀμφοτέρω μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως.

ἔχουσιν ἐκδοθῆ τέσσαρα τοιαῦτα, τρία μὲν ὑπὸ τοῦ S. Mercati¹, ἐν δὲ ὑπὸ τοῦ C. Emereau². Τὰ τρία πρῶτα εἶναι «Λόγος εἰς τὸν Ἄβραάμ καὶ Ἰσαάκ», «Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασιλείον», «Λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἥλιαν» καὶ τὸ τέταρτον «Λόγος εἰς πατέρας τελειωθέντας». Ἀμφότεραι δ' αἱ ἐκδόσεις αὗται ἐγένοντο κατὰ τὰς νῦν κρατούσας ἐν τῇ φιλολογικῇ κριτικῇ μεθόδους ἐπὶ τῇ βάσει πολλῶν χειρογράφων. Καὶ τὰ τέσσαρα δὲ ποιήματα εἶναι πεποιημένα εἰς στίχους ἑπτασυλλάβους ἀποτελοῦντας στροφὰς τετραστίχους, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ εἰς Βασιλείον ἐκ τῶν 172 στροφῶν 16 (76—91) εἶναι εἰς στίχους ὀκτασυλλάβους, εἰς ὁμοίους δὲ στίχους καὶ τοῦ τετάρτου «Εἰς πατέρας τελειωθέντας» ποιήματος εἶναι ἐκ τῶν 170 στροφῶν αἱ 27 (131—157).

Ἄφ' οὗ λοιπὸν ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἐπικρατῶν στίχος ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἐφραὶμ τοῖς τ' ἐν τῇ συριακῇ καὶ τοῖς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσει περιωθεισὶν εἶναι ὁ ἑπτασύλλαβος, ἔπρεπε νὰ ἐξακριβωθῆ πόθεν ὁ ποιητὴς τὸν στίχον τοῦτον παρέλαβε. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν ἐγένετο, οἱ ἔρευνηταὶ δ' ἀπεδέχθησαν ὅτι ἡ ἑπτασυλλαβία ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἐφραὶμ εἶναι αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἐφεύρεσις καὶ ἄρα ὅτι καὶ ἡ ἰσοσυλλαβία καὶ ἡ ὁμοτονία τῶν στίχων ἐν τοῖς ποιήμασι τῶν μετὰ τὸν Ἐφραὶμ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ὑμνογράφων ἐκ τῆς Συρίας μετεδόθη εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ πειραθῶμεν νὰ ἀποδείξωμεν.

Ε'

Ἐδείχθη ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι ἐκ τῶν δύο σημιτικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, Ἐβραίων καὶ Σύρων, οἱ μὲν Ἐβραῖοι ἐν τῇ ποιήσει αὐτῶν μετεχειρίζοντο μὲν τὸν παραλληλισμὸν τῶν κώλων καὶ τὴν ἀλφαβητικὴν ἀκροστιχίδα, τὰ δευτερεύοντα ταῦτα μετρικὰ στοιχεῖα, πρόβλημα δ' ὅμως εἰσέτι εἶναι καὶ πρόβλημα δυσεπίλυτον, ἂν ἐσχημάτιζον καὶ στίχους κατὰ τὴν ἀρχαίαν προσωδίαν τῶν μακρῶν καὶ βραχείων συλλαβῶν ἢ κατὰ τὸν λογικὸν τόνον τῶν λέξεων ἢ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν. Ἄφ' οὗ δ' εἶναι εἰσέτι ἄγνωστον τίνα ἐκ τῶν τριῶν τούτων μετρικῶν κανόνων μετεχειρίζοντο οἱ Ἐβραῖοι ποιηταί, πολλῶ μᾶλλον ἄγνωστον εἶναι, ἂν δεκτοῦ γενομένου ὅτι μετεχειρίζοντο τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν κατὰ προτίμησιν ἐχρῶντο τῷ ἑπτασυλλάβῳ στίχῳ. Παρὰ τοῖς Σύροις δὲ πρὸ μὲν τοῦ Βαρδесаῖνου καὶ τοῦ Ἀρμο-

1. S. Mercati «S. Ephraem Syriopera» A', Romae 1915.

2. C. Emereau «Saint Ephrem le syrien» Paris 1919.

νίου, ὡς εἶδομεν, ἄλλοι ποιηταὶ δὲν ἀναφέρονται, τῶν πρώτων δὲ δύο τούτων γνωστῶν ποιητῶν τὰ ποιήματα λίαν ἐνωρίς, ὡς εἶπομεν, ἐξηφανίσθησαν καὶ οὕτω δὲν γινώσκομεν τὴν μετρικὴν κατασκευὴν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δ' ὅμως κατὰ τε τὰς ἑλληνικὰς καὶ τὰς συριακὰς πηγὰς ὁ Ἐφραιμ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ἐμιμήθη τὰ μέτρα καὶ τὰ μέλη τῶν Βαρδεσανεῶν καὶ Ἀρμονιῶν ἁσμάτων, ἐπικρατῶν δὲ στίχος ἐκ τοῖς Ἐφραιμείας ἄσμασιν εἶναι ὁ ἑπτασύλλαβος, φρονῶ ὅτι ἀδιστακτως ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὴν τῶν στίχων ἑπτασύλλαβίαν ὁ Ἐφραιμ ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Βαρδεσάνου καὶ τοῦ Ἀρμονίου παρέλαβεν. Ἐρωτᾶται δὲ νῦν πόθεν καὶ οὗτοι τὴν ἑπτασύλλαβίαν ταύτην παρέλαβον. Ἡ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπάντησις κατ' ἐμὴν γνώμην δὲν εἶναι δυσχερής.

Ἀφ' οὗ ἀπεδείχθη ὅτι οὔτε ἐκ τῶν Ἑβραίων οὔτε ἐκ προγενεστέρων αὐτῶν Σύρων ποιητῶν ἠδύναντο ὁ Βαρδεσάνης καὶ ὁ Ἀρμόνιος τὴν ἰσοσύλλαβίαν καὶ δὴ τὴν ἑπτασύλλαβίαν τῶν στίχων νὰ παραλάβωσι, φῶς φανερόν ὅτι ἐν τοῖς ποιήμασι μόνων Ἑλλήνων ποιητῶν ἠδύναντο ταύτην νὰ εὗρωσιν. Ἐν μέσῳ Ἑλλήνων ἔθνικῶν καὶ χριστιανῶν ζῶντες, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διδαχθέντες καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν παιδευθέντες ἑλληνικὰ μέτρα καὶ ἑλληνικὰ μέλη ἐν τοῖς συριακοῖς ἄσμασιν αὐτῶν ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι καὶ τοιαῦτα ὄντως μετεχειρίσθησαν. Ποῦ δὲ εὗρον τὸν ἑπτασύλλαβον στίχον οἱ πρῶτοι οὗτοι τῶν Σύρων ποιηταὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἄσμασιν, ὧν τὴν μετρικὴν κατασκευὴν ἐθεώρησαν καλὸν νὰ μιμηθῶσιν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν; Φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι εὗρον τὸν ἑπτασύλλαβον στίχον εἰς ἑλληνικὰ ἄσματα, ἅτινα ἦσαν ἀπλᾶ τὴν κατασκευὴν καὶ λίαν διαδεδομένα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἐκαλλιεγοῦντο τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἦτο λίαν γνωστὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γραμματεία. Τοιαῦτα δὲ ἄσματα ἦσαν τὰ καλούμενα Ἀνακρεόντεια. Ἐν τοῖς ἀνακρεοντείοις λοιπὸν ἄσμασι κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην εὗρον τὴν ἑπτασύλλαβίαν τῶν στίχων οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ Σύροι ποιηταί.

ΣΤ.

Ἐγνωστὸν τυγχάνει ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας ὅτι ὁ κατὰ τὴν ἐβδόμην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ζήσας Πάριος ποιητὴς Ἀρχιλόχος, ὅστις ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐτάσσετο εὐθὺς μετὰ

τὸν Ὅμηρον', ἐθαυμάζετο μάλιστα διὰ τὴν μετρικὴν σύνθεσιν τῶν ποιημάτων του. «Νοῦς κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὸς ἦτο ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες πρὸς τὰς νέας τροπὰς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος νέους ἐξευρίσκουσιν ἐρημησίας τρόπους τόσον πρέποντας καὶ ἀρμοδίους, ὥστε φαίνονται οἷον ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὠρισμένοι»². Ἐν ᾧ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει ἐπεκράτει ὁ δακτυλικὸς ἑξάμετρος, ὅστις διὰ τὴν ἰσότητα τῆς θέσεως πρὸς τὴν ἄρσιν (—υ) ἔχει χαρακτηριστὰ ἥρεμον καὶ σταθερόν, ὃ Ἀρχίλοχος ἐδημιούργησε μέτρα ἐκ τοῦ καλουμένου διπλασίου θυθμικοῦ γένους διὰ τὸν διπλασίον λόγον τῆς θέσεως πρὸς τὴν ἄρσιν, ἦτοι τὸν ἱάμβον (υ—) καὶ τὸν τροχαῖον (—υ). Πόσον δὲ πρόσφορος εἰς τὴν ποίησιν ἦτο ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν μετρικὴν τῶν δύο τούτων ποδῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἱάμβου, ἐξῆραν ἤδη οἱ ἀρχαῖοι τεχνογράφοι. «Ὁ δὲ ἱάμβος αὐτῆ ἐστὶν ἡ λέξις ἢ τῶν πολλῶν, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης' διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες»³. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ τραγωδίᾳ, παρατηρεῖ ὁ αὐτός, «τὸ μέτρον ἐκ τετραμέτρου ἱαμβεῖον ἐγένετο· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὄρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν, λέξεως δὲ γενομένης αὐτῆ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὔρε· μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἱαμβεῖόν ἐστι· σημεῖον δὲ τούτου, πλεῖστα γὰρ ἱαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάνκις καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἀρμονίας»⁴. Συμφωνῶν δὲ τῷ Ἀριστοτέλει Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ὡς εὐτελεῖ, ἦτοι εὐκολον, χαρακτηρίζει τὸν ἱάμβον λέγων «ὁ δὲ ἱάμβος εὐτελής καὶ τῇ τῶν πολλῶν λέξει ὅμοιος· πολλοὶ γοῦν μέτρα ἱαμβεῖα λαλοῦσιν οὐκ εἰδότες»⁵. Τοὺς ἱάμβους λοιπὸν καὶ τοὺς τροχαίους ἐντείνας ὁ Ἀρχίλοχος εἰς ἱαμβικὸς τριμέτρους καὶ τροχαίους τετραμέτρους καὶ συνάφας πρὸς τούτοις στίχους διαφόρου μήκους, ἱαμβικὸν τρίμετρον πρὸς ἱαμβικὸν δίμετρον, καὶ διαφόρου θυθμοῦ, τοῦ τε ἴσου καὶ τοῦ διπλασίου γένους, εἰς μίαν περιόδον εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐπιδόους καὶ τὰ ἀσυνάφητα κῶλα καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς τῆς κυρίως λυρικῆς ποι-

1. «Neque quemquam alium, cuius operis primus fuerit auctor, in eo perfectissimus praeter Homerum et Archilochum reperiemus» Velleius Paterculus α', 5.

2. Μυλλέρου—Κυπριανοῦ «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας» Α' 197.

3. Ἐν τῇ Ῥητορικῇ 8.

4. Ἐν τῇ Ποιητικῇ 4.

5. Ἐν τῇ Ῥητορικῇ 43.

ήσεως¹. Τὴν λεπτὴν δ' ἐπεξεργασίαν τῶν νέων τούτων μέτρων ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἀρχιλόχου ἐξαίρων ὁ Μύλλερ ἐγραφεν ὅτι «οἱ στίχοι αὐτοῦ εἶναι τῆς ἑλληνικῆς εὐτεχνίως ὀυθμικὰ δημιουργήματα τόσον καλὰ καὶ τέλεια εἰς τὸ εἶδός των, ὅσον εἶναι ὁ Παρθενῶν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τὸ ἄγαλμα Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἐν τῇ γλυπτικῇ. Τὴν τεχνικὴν δ' αὐτῶν ἐντέλειαν ἀποδεικνύει μάλιστα τὸ ἐξῆς, ὅτι, ἐν ᾧ εἶναι εὐρήματα τοῦ Ἀρχιλόχου, δηλαδὴ παλαιότατοι, διέμειναν ὁμως καθ' ὅλον τὸν ἔπειτα χρόνον στίχοι κανονικοὶ εἰδῶν τινων τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, οἵτινες ὑπέστησαν μὲν παραλλαγὰς τινας, ἀλλὰ κατὰ τὰ κύρια οὐδέποτε μεταβλήθησαν»². Πράγματι δέ, εἷς ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιλόχου τὸ πρῶτον εἰσαχθέντων εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετρικὴν στίχων εἶναι καὶ ὁ καλούμενος ἀνακρεόντειος, ὅστις ἀπὸ τοῦ ζ' αἰῶνος μέχρι τῆς σήμερον ἐπτὰ καὶ εἴκοσιν ὅλους αἰῶνας χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ποιήσει τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι δ' ὁ στίχος οὗτος ἰαμβικὴ διποδία ὅτε μὲν καταληκτικὴ (u—u—u—u), ὅτε δὲ ἀκατάληκτος (u—u—u—u—), ἦτοι ὁ ἐπτασύλλαβος καὶ ὁ ὀκτασύλλαβος στίχος, σπανιώτερον δὲ ὑπερκατάληκτος (u—u—u—u—u), ἦτοι ὁ ἔνεασύλλαβος. Καὶ ἐν μὲν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο κυρίως χρήσιμον ὡς κῶλον μάλιστα τελικὸν περιόδου τινὸς (τετραμέτρου ἢ συστήματος ἐξ ὁμοίων), σπανιώτερον δὲ συνετίθετο κατὰ στίχον, οἷον τὸ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος

*ὁ μὲν θέλων μάχεσθαι,
πάρεσι γάρ, μαχέσθω.*

Συχνωτάτη δὲ χρῆσις αὐτοῦ κατὰ στίχον ἐγένετο ἐν τοῖς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον χρόνοις (καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς) ἐν τοῖς καλουμένοις ἀνακρεόντειοις ποιήμασιν, ἅτινα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ (76—138 μ. Χ.) «ἦσαν ἐν πολλῇ τιμῇ γεγραμμένα κατὰ μίμησιν τῶν ἐρωτικῶν ἁσμάτων τοῦ Ἀνακρεόντος»³. Τὸν ἐπτασύλλαβον λοιπὸν τοῦτον ἀνακρεόντειον στίχον φρονῶ ὅτι παρέλαβον καὶ ὁ Βαρδεδάνης καὶ ὁ Ἀρμόνιος ἐν τοῖς συριακοῖς ποιήμασιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν γνώμην ταύτην κατέληξα ἐκ τῆς ἐξῆς παρατηρήσεως.

(Συνεχίζεται)

ΕΜΜ ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

1. W. Christ «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας» Α', 246 τῆς ἑλλην. μεταφράσεως.

2. Μυλλέρου—Κυπριανοῦ «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας» Α', 198.

3. W. Christ ἐνθα ἀνωτέρω Β', 264.